

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЄЛИЗАВЕТИ II: ОСНОВНІ ЗДОБУТКИ ТА ПРОБЛЕМИ

Росоловська Надія,

здобувачка вищої освіти першого рівня
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
e-mail: nadiarosolovska12@gmail.com

Науковий керівник: **Прийдун Степан,**

кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії та релігієзнавства
Тернопільського національного педагогічного
університету імені В. Гнатюка

Головним символом монархії є насамперед сам монарх. Для багатьох британців особистість королеви Єлизавети II сама по собі є важливим символом. Королева стала еталоном поведінки не лише для членів своєї сім'ї та британців, але й представників королівських будинків Європи. Вона зуміла підняти авторитет британської монархії на небувалий рівень.

Одним з головних обов'язків монарха є представлення держави всередині країни та за її межами, що здавна вважається одним із основних конституційних обов'язків глави держави. Королева підтримує зв'язок зі своїми підданими в країнах Співдружності, приймає іноземних послів і глав держав, а також сама здійснює офіційні візити до країн світу. Під час щотижневих зустрічей з Прем'єр-міністром королева мала можливість обговорити зовнішню політику і донести своє бачення до очільника уряду [1]. Крім того, монарх та королівська сім'я можуть бути використані урядом як гарантії економічних та комерційних угод.

Головним принципом правління Єлизавети було бути близькою до народу, щоб відновити довіру суспільства до монархії. Під час закордонних візитів вона віддавала перевагу зустрічам з громадськістю та простими людьми, а не церемоніальному відвідуванню визначних місць, і її перша взаємодія з народом відбулася під час візиту до Австралії та Нової Зеландії в 1970 році, що стало новою традицією взаємодії королеви Єлизавети з громадськістю [2]. Як головнокомандувач Збройних сил, королева відповідала за прийом глав держав Співдружності та інших держав, які відвідують Сполучене Королівство, а також інших високопосадовців.

Важливим символом правління королеви Єлизавети II, який мав особливе значення і на міжнародному рівні, була королівська яхта Британія (Her Majesty's Yacht Britannia), і на те є свої причини [3]. «Британія» – це не тільки корабель, який вже здалеку, приковував до себе

увагу своїм виглядом, але є плавучою резиденцією, яка була призначена не стільки для забезпечення комфорту монарха і членів його сім'ї, скільки для презентації представницьких функцій і демонстрації гідності Британії по всьому світу. При проектуванні судна було передбачено можливість переобладнати його у разі потреби у плавучий госпіталь, здатний прийняти до 200 поранених [4].

«Британії» також відводилася важлива роль у разі виникнення глобального воєнного конфлікту. Як стверджує Пітер Хеннессі, в ході Карибської кризи 1962 р. передбачалося використовувати яхту не як плавучий госпіталь, як офіційно заявлялося, а свого роду центр кризового реагування. Яхта «Британія» прослужила королівській сім'ї та державі 44 роки, залишивши за кормою понад мільйон миль. На «Британії» королева Єлизавета II здійснила 968 візитів [5].

Крім політичної ролі, це судно мало і економічну: за оцінкою Британської ради із зовнішньої торгівлі, комерційна віддача від ділових заходів, проведених на борту королівської яхти тільки в 1991–1995 рр., склала 3 млрд. фунтів стерлінгів [6]. Це означає те, що бізнесмени з різних країн, запрошені на прийом до королеви випити чай на королівській палубі, швидко розуміли, що «торг недоречний», і підписували різні договори на вигідних для Британії умовах.

Під час правління Єлизавети II деколонізація Африки та Карибського басейну прискорилося в 1960-х і 1970-х рр.: понад 20 територій стали незалежними державами і, що найважливіше, майже всі ці процеси були мирними. Нарешті, остання велика британська колонія, Гонконг, була передана Китаю за договором у 1997 р. Водночас форма Співдружності, по суті, вільного об'єднання понад 50 дружніх Сполученому Королівству держав-партнерів, об'єднаних торгово-економічними інтересами та офіційним визнанням політичного лідерства британського монарха, стала загалом успішною формулою збереження впливу Лондона в різних куточках світу [6]. Водночас, завдяки власним зусиллям та авторитету королеви підтримувалися зв'язки різного рівня, включно з формальним визнанням юрисдикції британської корони на власній території, якою досі користуються 16 країн на трьох континентах.

Єлизавета зробила значний внесок у збереження впливу своєї країни у світовому політичному процесі, незважаючи на, здавалося б, неминучий занепад її авторитету як постімперської держави, що опустилася до рівня держави середньої величини [6]. Надзвичайно новаторський характер політики Єлизавети в цій сфері вважається достатнім для того, щоб охарактеризувати її правління як історичне для Сполученого Королівства.

Єлизавета була першим монархом в історії, який присвятив безпрецедентну кількість часу закордонним візитам з початку свого правління: Під час свого першого шестимісячного турне Співдружності

та її колоніями в 1953–1954 рр. Королева встановила рекорд, ставши першим монархом, який відвідав Австралію та Нову Зеландію. 1957 року королева вперше привітала своїх підданих з Різдом по телебаченню [7].

У 1961 році вона вперше відвідала Туреччину, а потім Індію та Пакистан. Політично орієнтовані візити включали Югославію (1972 р., перша комуністична країна, яку відвідав британський монарх), Китай (1986 р.) і Росію (1994 р.). У 1980 р., будучи главою Англіканської Церкви, Єлизавета II стала першим британським монархом, який відвідав Святий Престол. Вона здійснила офіційний візит до Ватикану, де зустрілася з Папою Римським Іоанном Павлом II [6]. Водночас об'єктивна історична траєкторія показує межі впливу монарха на британську зовнішню політику.

На її епоху випала крах соціалістичної системи в Центральній та Східній Європі, розпад Організації Варшавського Договору, закінчення холодної війни, об'єднання Німеччини, дезінтеграція СРСР, Югославії та Чехословаччини, утворення монополярного світу та початок вироблення основ нового світопорядку, покликаного змінити ялтинсько-потсдамську систему [1]. За Єлизавети II з'явилося телебачення та Інтернет, людина вийшла в космос і висадилася на Місяці. У Великій Британії відбулася націоналізація багатьох промислових об'єктів, частина яких була знову приватизована в період 80–90-х років; відбувався процес європеїзації країни: у 1973 році Британія стала членом Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС), а у 1993 – Європейського союзу (ЄС); межі XX – XXI століття країни розпочалася масштабна конституційна реформа [8]. Багато змін було і в житті Єлизавети II, починаючи з того моменту, коли вона стала королевою у свої 26 років, і здійснила величезну кількість подорожей по всьому світу (безпрецедентна порівняно з пересуваннями попередніх монархів).

У 1991 р. королева Єлизавета II стала першим британським монархом, який виступив на спільній сесії двох палат американського конгресу. 20 грудня 2007 р. Єлизавета стала найстаршим монархом в історії Великобританії [9]. У 2011 р. відбувся перший королівський візит на запрошення президента Мері Патриції Макеліс до незалежної Республіки Ірландія – вперше після 1911 р. (король Георг V відвідав ці території ще за часів, коли вони були частиною Британії) [9]. Це була довгоочікувана подія, що стала символом стабілізації англо-ірландських відносин.

Загалом, історичний візит королеви до Ірландії у 2011 р. став майстерним проявом публічної дипломатії. Візит, який відбувся, незважаючи на погрози вибухів після підписання опозицією Белфастської угоди, символізував нормалізацію британсько-ірландських відносин. Опитування громадської думки показали, що 77% ірландців підтримали цей візит. Під час свого візиту королева відвідала місця історичного значення в Дубліні, такі як парк Кроук, пов'язаний з Кривавою неділею

1920 р. Цей візит став сигналом надії на нові англо-ірландські відносини [6]. Крім того, візит Єлизавети II мав не лише політичне, але й економічне значення: під час візиту було підписано кілька торговельних угод між британськими та ірландськими бізнесменами [6]. У 2014 р. з візитом у відповідь до Великобританії прибув президент Ірландії Майкл Хіггінс, що знаменувало собою остаточне налагодження відносин між Республікою Ірландії і Сполученим Королівством.

2012 року Єлизавета II відзначила діамантовий ювілей свого правління – 60 років. Єдиним та останнім конкурентом за тривалістю перебування на престолі є королева Вікторія, термін правління якої знаменується 64 роками [2]. Епоха Єлизавети II ознаменувалася глобальною реформою монархії.

Єлизавета II відвідала Північну Ірландію в 2012 р. у рамках офіційного туру з нагоди 60-ї річниці свого правління. Візити королеви до Ольстера зазвичай трималися в таємниці до її приїзду. Однак цього разу про приїзд Єлизавети було офіційно оголошено заздалегідь, що свідчило про істотну стабілізацію політичної ситуації в провінції. Хоча протести опозиції були очікуваними, на антикоролівську демонстрацію в Белфасті вийшло лише 300 осіб [1]. Це свідчить про те, що чотириденний візит королеви у 2011 р. дійсно зміцнив британсько-ірландські відносини: У квітні 2014 р. президент Ірландії Майкл Хіггінс здійснив свій перший історичний (офіційний) візит до Сполученого Королівства і був прийнятий провідними членами королівської родини у Віндзорському замку [10]. З цього моменту можна з упевненістю сказати, що у відносинах між Сполученим Королівством та Республікою Ірландія розпочалася нова ера.

Важливим аспектом публічної дипломатії були королівські тури, під час яких члени королівської сім'ї подорожують за кордон з офіційними або державними візитами (державні візити – це візити найвищого рівня, здійснювані на запрошення глави держави, тоді як офіційні мають нижчий рівень протоколу), відвідуючи якомога більше місць, які вони можуть собі дозволити, і зустрічаючись з урядовцями та місцевими жителями [11]. Королівські запрошення зазвичай організовуються місцевою владою, хоча іноді їх пропонує Міністерство закордонних справ. Зазвичай країна, що приймає, пропонує місця для відвідування, а королівська сім'я затверджує їх. Зазвичай візити під час туру зосереджуються на питаннях, до яких уряд приймаючої країни хоче привернути найбільшу увагу, водночас просуваючи свою країну у світі як туристичну дестинацію. Тур є взаємовигідною угодою, оскільки члени королівської сім'ї виступають в ролі послів своєї країни (в даному випадку Сполученого Королівства) і допомагають покращити відносини між країнами. Члени королівської сім'ї зустрічались із членами 65 інших королівських сімей, главами держав, очільниками урядів та високопосадовцями [9]. Члени королівської

сім'ї є справжніми представниками своєї країни, виступаючи від імені держави та її народу, і їхні візити часто вважаються великою честю для приймаючої країни. Крім того, коли члени королівської родини відвідують різні куточки країни, їх зустрічають тисячі місцевих доброзичливців, які нагадують людям про чесноти країни. Особливо це стосується Сполученого Королівства, найвідомішої монархії сучасності. Королівські тури ретельно плануються до найдрібніших деталей і можуть тривати до року [12].

Королівські тури у Великій Британії є ключовою стратегією, яку використовує «компанія» для зміцнення відносин між Великою Британією та іншими країнами. Члени королівської родини вважаються послами Сполученого Королівства й постійно перебувають у центрі міжнародної уваги та висвітлення у масмедіа. Під час цих турів члени королівської родини відвідують найвпливовіші благодійні організації країни, зустрічаються з відомими митцями та творчими особистостями, а також привертають увагу до найважливіших туристичних визначних пам'яток країни [2]. Ці зусилля створюють для королівської сім'ї потужні можливості для преси, щоб привернути увагу до менш відомих благодійних організацій.

Відтак, королева Єлизавета II визнана найбільш відвідуваним лідером у світі. Вона відома своїми виснажливими міжнародними візитами, включаючи турне 1952 р., коли вона стала монархом; до 2019 р. вона здійснила 112 державних візитів та багато інших дипломатичних візитів високого рівня [13]. Як показує практика, державні візити є не просто церемоніальною необхідністю, а мають реальні політичні та економічні наслідки. Така публічна дипломатія може впливати на громадську думку, продовжувати термін перебування на посаді інших лідерів та покращувати двосторонні торговельні відносини.

Британські зовнішньополітичні діячі відіграють провідну роль у плануванні державних візитів, Єлизавета II також відігравала важливу роль у їх формуванні. Наприклад, помітний державний візит відбувся до Південної Африки в 1995 р. Королева відіграла ключову роль в організації цього візиту, який відбувся лише через рік після виборів, що призвели до формування нового демократичного уряду ПАР. За словами біографа Роберта Гартмана, який цитує сера Роберта Вударда, колишнього командира королівської яхти «Британія», «міністр закордонних справ був стурбований [візитом], а королева відмовилася» [14]. Єлизавета II використовувала публічну дипломатію для досягнення специфічно британських цілей, ставши агентом м'якої сили і провідником Британії в новому глобалізованому постколоніальному світі.

Королівський туризм має не лише економічну вигоду і комерційну експлуатацію (один з найбільш постійних і публічно обговорюваних аспектів відносин між туризмом і монархією), але й політичний і

соціокультурний контекст. Таким чином, реакція на британську монархію і королівську родину в туризмі закладена в інституційних структурах суспільства і популярній культурі.

Висновки. Таким чином, завдяки активній державній та приватній діяльності, королева Єлизавета II виконувала одну зі своїх ключових функцій – бути обізнаною про події у своїй державі та за її межами. Протягом багатьох років правління вона зустрічалася з величезною кількістю людей з усіх верств суспільства та різних країн [3]. Жоден із попередніх монархів не може похвалитися подібним. Проте все це потребує багато часу та чималих зусиль. Деякі історики сильно недооцінюють особистий внесок Єлизавети II та її активність, вважаючи це само собою зрозумілим для монарха, але це не зовсім справедливо. Як вже було сказано раніше, багато в державі залежить від особистості монарха, хоча це аж ніяк не враховується в правовому аспекті. Відповідальність королеви за країну і виконання нею своїх обов'язків з повною віддачею не є зобов'язанням, а її особистою заслугою.

На відміну від позначених Уолтером Беджетом трьох основних прав монарха (право на консультацію, право застерігати і заохочувати), нині, згідно з британським дослідником Моррісом Р.М., до них додалися ще два: бути поінформованим і радити [15]. Як досвідчена глава держави, церкви та Співдружності, Єлизавета могла висловити своє бачення щодо політичних процесів під час аудієнцій із прем'єр-міністром, застерегти від необдуманих кроків або вручити королівську нагороду за особливі заслуги. Але вона також мала права бути в курсі подій, що відбуваються в країні і світі, отримувати роз'яснення від різних офіційних осіб з питань, що її цікавлять. При цьому у сам політичний процес вона не втручається.

Таким чином, можемо підкреслити, що у різних країнах на покоління впливають багато факторів, але часом більше значення може мати не мода чи ідеологія, а роль монарха. Так і у випадку Британії – тривале правління Єлизавети II, під час якого багато у світі змінилося, стало уособленням цілої доби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Alexander M. A Companion to the Royal Heritage of Britain. London: Sutton Publishing, 2005. 372 p.
2. Written Answers. House of Lords Journal 1993–94. Vol. 227, col. 43. London, 10 Feb. 1993. 805 p.
3. Hames T., Leonard M. Modernizing the Monarchy. London, 1998. 35 p.
4. Campbell J. Queen Elizabeth II. A Biography. London: Marks&Spencer Ltd, 1980. 184 p.
5. Bogdanor V. The Monarchy and the Constitution. Oxford, 1997. 344 p.
6. The act about a heritage of a throne 1701 year. The English historical documents (Book 6)/Ed. Browning A. London: Routledge, 1976. 1004 p.
7. Westminster's statut 1931. Chitty's Statutes of practical Utility/Ed. Chitty J. London: Sweet and Maxwell, 1937. 1032 p.
8. Яковенко Н. Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство. Київ, 2003. 227 с.

9. Britain's Royal Heritage. An A to Z of the Monarchy. London: The History Press, 2011. 374 p.
10. Bracton H. Bracton's Note Book: A Collection of Cases Decided in the King's Courts during the Reign of Henry the Third. Cambridge University Press, 2010. 368 p.
11. Harrison B. The Transformation of British Politics (1860–1995). Oxford: Oxford University Press, 1996. 618 p.
12. Bullen A. Her Majesty Queen Elizabeth II. Diamond Jubilee. London: Pitkin Guides, 2012. 63 p.
13. Written Answers. House of Lords Journal 1993–94. Vol. 227, col. 43. London, 10 Feb. 1993. 805 p.
14. Bradford S. Queen Elizabeth II. Her Life in Our Times. London: Penguin Books, 2012. 305 p.
15. The Royal Marriages Act. The selected statutes, affairs and documents / Ed. Robertson F. London, 1957. 938 p.